

ЗАЈЕДНИЧКЕ ТЕМЕ НАУКЕ И ТЕОЛОГИЈЕ
У 21. ВЕКУ И ЈЕДНО ВОЈНО ПИТАЊЕ*

Бојан М. Томић**

Институт за мултидисциплинарна истраживања, Београд

У раду се испитују услови настанка будућих научних радова и параметри који прате њихов настанак. Тражи се одговор на питање улоге и одлика појединца и друштва, сазнања које из тога проистиче, као и место Војске у тим односима у будућности. Разматрају се претпостављени проблеми из науке (укључујући и такозване познате проблеме) и стављају се у контекст заједничких тема науке и теологије, чему се придодаје анализа и оцена самог постојања заједничких тема. Изложена су садашња и будућа интересовања у вези са светлошћу, односно почетне тачке футуристичке развојне индустрије. Запитано је о могућностима примене нових ресурса у комуникацији. Предочено је питање катастрофа, њихова подела и, у оквиру тога, перспектива сагледавања заједничких акција науке и теологије, као теме од интереса за Војску. Дат је коментар о биоетици у будућности. Теме је постигнут увид у размере сарадње науке и теологије у будућој одбрани. Закључено је да се проблеми сажимају и увиђа да мултидисциплинарност постаје повод за благодонаклоност према онима који су активни на другом пољу. На самом крају повлачи се паралела између војника и научника, и поставља питање које се сматра важним за прошлост, садашњост и будућност Војске.

Кључне речи: *будућност, наука, теологија, војници.*

Футурологија

Будућност свима изгледа интригантна, јер увек доноси изненађења. Сви очекују носиоце личних синтеза, носиоце великих нових прича. То очекивање је доминантни разлог писања текстова сличног карактера. Не можемо да се не обрадујемо Личности која ће моћи да укаже на неочекивано, да доведе до нових повезаности и разоткривања. Ти резултати могу бити на фону претпоставки које су тренутно присутне, а могу се појавити и потпуно нови проблеми, те самим тим бити из-

* Рад је настао у оквиру пројекта „Теорија и пракса науке у друштву: мултидисциплинарне, образовне и међугенерациске перспективе“ (ОИ 179048 – област друштвених наука) који је финансирао Министарство просвете и науке Републике Србије.

** bojantomic@imsi.rs

ненађење (откровење). Фон указује на различите претпоставке присутне у садашњости које су непрекидно у међудејству и суперпозицији.

Где ће се у будућности зачети откриће? Одакле ће доћи новост? (Овде нећемо расправљати о дефиницијама открића и проналаска те диференцијацији неких од аспеката једног и другог.) Питање гласи: у каквим ће се то друштвеним околностима појавити нова и заједничка открића у 21. веку. Да ли ће обележје научног тока и научне тежње бити бруто домаћи производ (БДП),¹ то јест да ли ће број и квалитет научних достигнућа зависити једино од расположивог новца? Ако би ово важило, тачно бисмо знали број оригиналних радова, и ако бисмо се повели за претпоставкама колико радова од укупног броја чине они који ће обележити декаду, четвртину и половину века, добили бисмо потпуно предвиђање будућности. Било би врло једноставно – израчуна се вредност прихода који остварује држава, онда се израчуна колики је БДП по глави становника и на основу тога се зна колики ће број научних радова из те економске јединице обликовати будућност.

Да ли ће се у плановима (нацрту) истраживања већ назирати „новости“? Да ли ће знак институције и предвидив рад бити обележје нових значајних радова? Хоће ли друштвене науке и теологија донети исти такав принцип рада или ће међу научницима постојати неко ко ће проблеме решити на начин који не захтева приступ очекиваном друштвеном сегменту (или базама података, научном фонду, водећим достигнућима технике...)? Да ли ће бити оригиналних и непредвидивих решења и персоне? Очекујемо ли уопште данас ствараоца чије деловање није условљено приливом средстава у прописано-зацртаној количини?²

Овим се проблематизује условљеност аутора наступајућим околностима у 21. веку и преиспитује његова детерминисаност, а уједно потенцира размишљање о томе шта је чин креације који увек надилази намете одређеног тренутка. Чин стварања је стварнији од пуке садашњости и даљи од неизвесне будућности.

Расправљајући о будућности час је да за различите сфере нагласимо односе који ће у 21. веку бити актуализовани и који ће довести до врло значајних разрешења. То је однос колективног и индивидуалног, заједничког и интимног, јавног и тајног. Стварање у науци и теологији, као и разрешења тих односа одразиће се и на моделе међусобног додира (у свим варијантама укрштања). Новости које ће привлачити пажњу зависиће од науке и теологије. Ставови који се буду износили у јавној сфери носиће наведена обележја.

На који начин ће се додиривати колективно и тајно? Посебно, на који начин ће се „регулисати“ питање индивидуалног и јавног, у ери глобализације и наглашене комуникације (нових облика), те дигиталне размене информација. Јасно је да је имплицитно, али и директно, уметност укључена у све ово и то у новом руху, као слушкиња и као креаторка нових примамљивих модова.

¹ На енглеском – GDP (*gross domestic product*). Да ли је БДП обележје науке? У том случају европска земља са највећим потенцијалом и еланом у науци била би Луксембург. Узрок највећег БДП по глави становника у Луксембургу јесте што део радног становништва живи у суседним земљама. У свету би то био Катар.

² О овоме је било речи на Генералној скупштини Међународне астрономске уније (International Astronomical Union – IAU) која је одржана од 3. до 14. августа 2009. године у Рио де Жанеиру. „Високо ризични, високо награђивани пројекти захтевају тешке одлуке које најбоље доносе појединци а не одбори (комитети).“ Тај став новог председника IAU Роберта Вилијамса (Robert Williams) са Space Telescope Science Institute у Балтимору, поткрепљен је искуством нестандардног поступка посматрања неба Хабловим телескопом (Hubble Space Telescope) 1995. године. <http://www.economist.com/sciencetechnology/displayStory.cfm?storyid=14209662>

Није уметност једина која ће бити укључена у очекивано нове односе. Војна наука, Војска и војници биће ту. Док буде људскога рода, светле стране личности – сјајни тренуци историје, храброст, брига о потлаченима, убогима, сиротима, страдалницима, надилажења условљености – стајаће као жива решења и стубови односа колективног и тајног. И то је најјачи (најсадржајнији, најобухватнији и најделотворнији) одговор који се у новим односима може понудити.

Које су све суморне прогнозе утицаја на свест путем презентовања и ширења исконструисаних информација о појединцу, групи, народу, вери? Неке ћемо разматрати у тексту, али важно је дати уједињен и утемељен одговор на све њих.

Напомена: немогуће ће бити кроз ма какву терминологију или форму пропусти или обезвредити традиционално и духовно наслеђе. Чак и да се физички уништи читав народ.

Савремени тренутак има своје каскадно-консеквентне падове и свима знана посрнућа.

„Не постоји ништа што савремени човек није обесмислио, обесхрабрио, злоупотребио и понизио; и верног човека и достигнуће науке и прегалаштво вредних појединаца. Зато овај свет тражи христоролику Љубав, која ће ојачати наду да нисмо у сигурном духовном понирању и заувек пропадању“.³

Познати проблеми

Поменућемо проблеме чије нам разрешење предстоји, а које на један или други, површан или дубок, начин сви познају. То су, можда на првом месту, питања тамне материје и тамне енергије, односно проблем недостајуће масе и убрзане експанзије свемира. Оне нису занимљиве због евидентности или не-евидентности њиховог постојања (што је учињено кроз три независна теста), него због упечатљивости одговора на наше питање шта је то. И импликација које то носи. А још више због чињенице да се тиме открива питање тренутног незнања. Колико је у овом часу предвидив проценат људског знања у односу на незнање? Да ли данас баратамо бројком од 96% незнања у односу на материју (пратећи симболику чинилаца који нам недостају), или се у исказима сада поштапамо великим незнањем, које никако не можемо да решимо?⁴ Проблем тамне енергије и тамне материје може бити једна нова физика ван стандардног модела⁵, што на неки начин и следује, те самим тим отворено поље за потпуно ново (радикално) рашчлањивање и поставку ствари. У случају да то не буде успело (да се то не деси) цела савремена теорија о свемиру се доводи у питање и мораће да дође до новог уклапања. У сваком случају, нова наука људе који буду живели у 21. веку неће мимоићи.

Неколико познатих, „стarih“ ствари се поново актуелизује. Једна је проблем стварности, њена одвојивост, сепарабилност. Она је седамдесет година са нама као једна тајна соба у коју се не залази. Свака посета тој соби из неких од предворја квантне физике

³ Пуковник др Илија Кајтез, пуковник др Борислав Д. Гроздић, „Духовна и морална обнова“, *Православни катихета*, Издавачки фонд СПЦ Архиепископије београдско-карловачке, Београд, 03/09, стр 27.

⁴ Тренутну позицију, њену тешкоћу и перспективе погледати у раду: J. M. Overduin, P. S. Wesson, Dark matter and background light, *Physics Reports* 402, 2004, p. 269–406.

⁵ Космолошки модел заснован на Великом праску и инфлацији.

обично се завршава врло чудним решењима и ми данас присуствујемо обзнањивању све чуднијих и чуднијих. Оно што стоји у резрешењу и што је повод сваког појединачног модела је опет питање стварности. У будућности ћемо то питање постављати на начин који ће морати да обухвати сазнања која се сада устручавамо да прокоментаришемо.

Још неколико старих недоумица непрестано се кандидује за актуелне научне теме: колико је живот случајан или не, и откуд је тако необично добро усаглашен. Осим што је та запитаност теолошка, она је и увек нов научни проблем.

Навели смо нека од најпознатијих питања, поред њих ту су још и питање о хомогености, о антиматерији, те њеном присуству или одсуству. Где је она?

Неке теме које се уопште не сматрају превасходно теолошким то заправо јесу, и биће сигурно проблематизоване као заједничке за науку и за теологију. И ту је изненађење које носи садашњост. Скуп тема се шири и обухвата све постојеће теме управо кроз неколико неочекиваних одредница. Који су то појмови, који непроблематизовани дају илузију сепарације научних дисциплина? То су регистрабилност, опсервабилност, проблем резултата, итекако проблем метода и циља истраживања, истине, доказа, техничке применљивости, проблем литургијског времена. Последње улази, што је посебно изненађење, као научни проблем, јер проблем времена остаје као најинтригантније и најзначајније нерешено питање науке.

Како на личном примеру размотрити будућност тих односа

Човек којег бисмо могли делегирати да изврши процену дешавања у науци за 21. век и да представи своја нагађања, зове се Френк Вилчек (*Frank Wilczek*). Добитник је Нобелове награде за физику у 2004. години. Заслужио ју је проналаском асимптотских слобода у теорији јаких интеракција. Његова претпоставка је да су проблеми у које ће, у веку који нам предстоји, бити уложена главнина расположивих снага, редом: тамна материја, аксион, струне, антропички принципи (антропичко расуђивање) и квантна реалност.⁶ Уколико се ослободимо конкретних области којима је Френк преокупиран остаје нам управо пар означених питања – тамна материја, квантна реалност, али и антропичност, то јест однос животних и фундаменталних параметара у космосу. Међутим, то није једини разлог да консултујемо професора са MIT-а (*Massachusetts Institute of Technology*). Разуме се да га нисмо случајно изабрали. Пре свега, он је један од светски еминентних теоријских физичара. Као друго, он је човек „изгубљене вере у званичну (конвенционалну) религију“.⁷ Адекватнији израз да значи трагаоца који не може потпуно да освети своје трагање јесте: *загубљене вере*. Израз који би приоритетније означио човека који страхује да проблем до краја исповеди и који „тоне у воду природних закона“⁷ био

⁶ Презентацију ове процене под насловом Фундаментална физика у 21. веку (*Fundamental Physics in the 21 st Century*) могуће је преузети на адреси http://www.physics.ucla.edu/quantum_to_cosmos/q2c06/Wilczek.pdf

⁷ Мт 14, 25. А у четврту стражу ноћи отиде к њима Исус ходећи по мору.

26. И видјевши га ученици гдје иде по мору, узнемирише се говорећи: То је утвара; и од страха повикаше.

27. А Исус им одмах рече говорећи: Не бојте се, ја сам, не плашите се!

28. А Петар одговарајући рече му: Господе, ако си ти, реци ми да дођем теби по води.

би: *маловеран*. Мотив из којег смо посегнули за оваквом примедбом вредело би об-разложити. Сваки човек је укључен у заједништво потпуног сазнања, зато што је кроз Христа створен свет, зато што је Спаситељ оваплоћен, крстио се, проповедао, страдао, био распет на крсту, васкрсао, вазнео се и послао Духа Светога да на Дан Педесетнице сиђе на Апостоле оног времена и на све верне у будућности. Постоји дубока веза између сазнања сваког рођеног човека, чије тело садржи природне елементе сачињене од лептона и кваркова, и Христа спаситеља. Јединка, која је од тренутка зачећа смртна, има могућност бесмртног, васкрслог знања. Потпуни савез и Завет сазнања и приступа изучавању творевине је Светлосна тема, залог и на-значење. У њу је, зачудо, укључен сваки човек и сваки човек је обасјан светлошћу Христовом. О томе се говори у првој глави Јеванђеља по Јовану, девети стих: *Бје-ше свјетлост истинита која обасјава свакога човјека који долази на свијет*.

Како у светлу тих сазнања да критички приступимо нобеловцу 21. века? Ред је да се запитамо како Френк доживљава свој став? Како он објашњава да је до тог стања дошло? Он наводи да је такво позиционирање било условљено читањем дела Бер-транда Расела, као и услед своје „све веће свесности научног знања“. Очекивали би-смо да се употребом наведених речи прича о његовој вери завршава. Но, могуће је темељније проучити тај став. Кад се погледају његове изјаве види се управо колика је снага заједничких идеја. Уочава се колико је Френк прожет теологијом у својој лута-јућој перцепцији науке. Он каже да је „одувек волео све врсте загонетки, игара и ми-стерија“.⁸ На њега, чије је дечаштво било хладноратовско, „велики утисак“ оставила су научна и техничка достигнућа попут свемирских истраживања, али и латентност нуклеарног рата и ваздушне сирене током редовних вежби симулација напада из ва-здуха (*air raid drills*), када су деца у школи морала да се сагну, заклоне и наместе у фетусни положај са рукама на глави (техника на енглеском позната као *duck and co- ver*). Тада је дошао на идеју о постојању тајног знања и ако њиме овлада моћи ће да „Умом контролише Материју на, наизглед, магични начин“. Приповеда да је друга ствар, која је обликовала његов начин размишљања, била управо дубина вере (рели-гијски тренинг је његов израз). Одрастао је као католик. Волео је идеју да постоји „ве-лика драма и велики план иза егзистенције“. Касније је пронашао себи жену и изро-дили су две кћери. Како би исказао ту околност, употребљава израз „благословен“.

Да ли је његова прича завршена и да ли је процес унутрашњег преображаја и просветљења запечаћен? „Велики део“ његових каснијих трагања остао је покушај да „задобије сврху и значење који су били изгубљени“. Као пресек живота једног професора и награђиваног научника навели смо одреднице сваког појединачног пе-риода. Шта запажамо у њима? Детињство, младост, образовање, венчање, поро-дична ситуација, тежње, ишчекивање и нада у будућност – све је боготрагачко.

29. А он рече: Ходи! И изишавши из лађе, Петар иђаше по води да дође Исусу.

30. Но видећи јак вјетар уплаши се, и почевши тонуту, повика говорећи: Господе, спаси ме!

31. И одмах Исус пруживши руку ухвати га, и рече му: Маловјерни, зашто посумња?

32. И кад уђоше у лађу, преста вјетар.

33. А они у лађи приступише и поклонише му се говорећи: Ваистину си ти Син Божији.

⁸ *The Nobel Prizes 2004*, editor Tore Frängsmyr, Nobel Foundation, Stockholm, 2005. Његову аутобиогра-фију могуће је прочитати на http://nobelprize.org/nobel_prizes/physics/laureates/2004/wilczek-autobio.html

Мистерија и загонетка, Ум и материја, основи егзистенције, сврха и значење могу бити доступни ако се интегрално тражи и кроз себе и кроз друге и кроз природу. И ако се моли трагалац који гледа у творевину.

Управо у људима који кажу да су изгубили веру, али је траже, односно, који су отворени за дубину човекову и дубину природе и стварности, лежи Лична тема која отвара садашњост у перцепцијама будућих и прошлих времена. Најважнија карактеристика заједничких тема науке и теологије у 21. веку садржана је у чину потраге за сваким изгубљеним или загубљеним човеком. Тим је јасно да разлог Френковог (и било чијег) удаљавања од вере није било читање или изучавање ма којих дела или ма којих области. Наведене радње су пре изговор да се загуши заједничка потрага, која је захтевна, али и једина која може очувати човека нерасцепљеним.

Процена ризика начелно обухвата и могућност неуспеха. Занимање за будућност мора укључити и такву опцију. Да ли може доћи до тренутка потпуног размимоилажења између науке и теологије? Има ли места томе у будућности? У једном смислу, да. Има, јер ће се не-до-краја-ангажовани људи повести за одређеним решењем и то интерпретирати као кикс. Учиниће им се теза непремостива, уплашиће их једна (од више могућих) интерпретација, дошапнут аргумент наметнуће се као безизлаз. Без обзира на то како га деструктивно буду доживели, приклониће му се. Лично гледано они такву ситуацију неће препознати као неуспех заједничког дејства и настојања научника и теолога, већ ће га саопштити тако формулисано мислећи да тиме премошћују личну забринутост која захтева деловање. Тиме, наравно, неће разрешити било шта, већ ће у неки изум унети спектар свога неангажовања. Обојиће неку новост. У тој новости ће, пак, бити нови извори заједништва других (храбријих) људи и садржајнија одредница њиховог рада. У том смислу, неће бити неуспеха заједничких мисија.

Ипак, овај одговор није потпун. Уколико је могуће да наизглед у једном смислу (и у једној особи) дође до прекида заједништва, тако у другом, пак, није. Контекст Другог и постојање друге верујуће особе објашњава околности успех-неуспех. Експлицитност проблема заједништва у једном човеку је наша следећа тема.

Анализа става делегата-нобеловца је понајвише упечатљива употребом речи маловеран. Маловерност, осим што је Френков, и свељудски је промашај. Сада долазимо до важне одреднице и критичког фактора 21. века. Маловерје је једна од станица на којој треба сачекати и промислити. Говоримо о једном од највећих проблема свих професија. Он је уткан као елемент нељудскости у све међуљудске односе.

Маловерност директно и изразито негативно утиче на приступ истраживању, процени и рецепцији резултата, интерпретацији и на непотребне појаве као што је каријеризам.

Било каква лажна вера и наука и било која псеудонаука и псеудовера, прибегнемо ли искључивости, могу се схватити једино као последица маловерног, кривоверног, сујеверног и лаковерног става човека. Дужина и степен образовања на то не утичу.

Маловерје је важна заједничка тема 21. века у науци и теологији, али и другим областим људског деловања. У одељцима који се њоме буду бавили у будућности биће експлицирана делатност, исказаће се и испољити делотворност, пракса и живот научника, блискост са теологијом и Истином.

Маловерни теолози неће препознати дубину теологије и науке, а поводиће се површношћу науке што ће бити видљиво по наивном одушевљењу или нецивилизацијском и мизантропском одбијању. Маловерни научници, такође у слепилу пред

науком и теологијом неминовно ће изнети своје предрасуде и пројавити осуђивање људи, квазиелитистичке чежње, доминацијске тежње, обелоданити мржњу... У оба маловерна случаја пројавиће се лош (мањкав) однос са Богом и људима, неоткривен Вечни Живот, немушт језик. Маловерност ће тада бити јасни показатељ интелектуалног, моралног и богословског неуспеха.

Христос упозорава и саветује. У Новом Завету маловерност је обрађена кроз изразито упечатљиве примере. Формулације које доприносе вери у пасусима су снажне и носе поуку интегрисану са сценама из природе.

У часу када Господ прича са апостолима садржан је позив теолозима, научницима, војницима свих времена да прихвате изазов те озбиљне теме.

Сваки део овог текста конципиран је и изведен на начин да представи заједничке основе људских делатности и професија са богословљем, а његова поента и ударна сила везана је за Војску и за садашње и будуће војнике. У том контексту циљна реч је недвосмислена и незаметљива.

Светлост

Тема која нас наравно неће заобићи као ни остале генерације истраживача и теолога пре нас, је једна нова, а опет тако стара заједничка тема – светлост. Сваки период, свака епоха, наново се суочава са тим проблемом. Начин на који се научници и теолози опходе према теми светлости, како је интерпретирају и доживљавају, осликава дату епоху. Копча се ломе на тумачењу светлости. Корпускуларност 17. века, таласи 18., електромагнетизам 19., квантна 20., све су то чиниоци научног (али и уметничког и теолошког) сагледавања који нуде перспективе сваког од прошлих векова и целокупне историје.

У сарадњи са Високом школом – Академијом Српске православне цркве за уметност и конзервацију започели смо истраживање у којем ћемо покушати да дођемо до конкретизовања проблема светлости у 21. веку,¹⁰ са свих аспеката који су нам данас доступни. Има их неколико и сваки је битан. Проблем је перцепције и тумачења и онтологије, проблем је и неуроелектронике, разграничења псеудоенергетских од тварних и нетварних енергија, затим историјске перцепције Светлости као Личности живог Бога,

⁹ Лк 12, 28. Ако ли траву у пољу, која данас јесте, а сутра се у пећ баца, Бог тако одијева, колико ће више вас, маловјерни!

29. Ни ви не иштите шта ћете јести и шта ћете пити, и не узнемиравајте се.

30. Јер све ово траже незнабошци овога свијета; а Отац ваш зна да вама треба ово.

31. Него иштите Царство Божије, и све ово ће вам се додати.

Лк 17, 5. И рекоше апостоли Господу: Дометни нам вјере!

6. А Господ рече: Кад бисте имали вјере колико зрно горушично, рекли бисте овоме дуду: Ишчупај се и усади се у море! – и послушао би вас.

¹⁰ Бојан Томић, Зависност нашег начина виђења од светлости и мисаони експерименти са светлошћу: Уводни рад са тематиком светлости за студенте Академије Српске православне цркве за уметност и конзервацију, *Живопис* 3, 2009, тематско поглавље – Студије, стр. 279–301.

Бојан Томић, Светлост у Новом Завету: Хемијска, физичка и теолошка предразматрања, *Иконографске студије* 3, 2010, стр. 51–64.

Бојан Томић, Савремене хемијске и физичке аналитичке методе у студијама уметничких материјала (развој мултидисциплинарности у 2009. години), *Живопис* 4, 2010, стр. 83–105.

проблеми су такође и светлост иконе, холографија и њене будуће примене, боје, древни науч о светлости, црквена уметност, одлике кретања при брзинама блиским брзини светлости *c*, итд. Светлост остаје до данас актуелна и преноси се на сутрашњу науку и теологију кроз изазове комуникације, информације и сазнања. Познато је који су то радови и шта данас највише интересује људе у вези са светлошћу. То је футуристичка развојна индустрија везана за квантне компјутере, криптографију, квантну испреплетаност. Могућности примене нових ресурса у комуникацији и рачунарству и рад на квантним информационим протоколима не могу се ни проценити.

Томе следи разматрање односа светлости и питања знања као тема која је од интереса за Војску у 21. веку. Сагледавајући досад наведено утврђујемо се у ставу: важна је повезаност научних дисциплина.

У једном мултидисциплинарном раду и приступу сведоци смо уједињења и откривамо Живот у својој пуноћи. Што смо више заинтересовани и посвећени препознајемо Дародавца у својој несебичности. Посматрамо како се неколико проблема сажимају и мултидисциплинарност постаје повод за благонаклоност према онима који су активни у другом пољу.

Двадесет први век, и као футурологија и као фотологија (наука о светлости), чека нас. Сва предвиђања како изгледа будућност почивају на светлости (то би први потврдили квантни физичари).

Са друге стране, тема која такође неће заобићи ову генерацију је питање таме. Адска опасност, мрак психе, безизлаз егзистенције, склоност створења да злоупотреби слободу је тема 21. века. Суочавање са њом и тражење излаза и помоћи, сабрата, Спаситеља у таквој ситуацији је питање задобијања врлине. Људска патња, планирање злодела, наношење неправди, непокајање после злих чињења, вечно непостојање једна је иста тема. Постоје ли они који неће подлећи злу? Деца, одрасли и старци трећег миленијума бориће се против кнеза таме овога света. Нови облици маловерности, сујете, зависти, убиства због крађе, биће виђени. Победа је једна и зна се ко ће је однети, само је питање коме царству ћемо се приклонити.

Постоји слика која је симбол те борбе. „У иконографији светог Георгија Победоносца црна аждаја згажена је копитама коња, који се увек слика упадљиво белом бојом. Тиме се на очигледан начин показује да зло и борба са њим морају бити апсолутно одвојени, јер је у борби против греха важно да му се не приближиш... Само победа над злом у сопственој души отвара човеку могућност правичне употребе силе“.¹¹

Последња ствар коју ћемо нагласити, а тиче се будућности, односи се на нова и значајна истраживања глобалних ризика који прете човечанству. Катастрофе су директан наставак онога што смо досад излагали у смислу изненађења и неочекиваних тема.

Катастрофе

Катаклизма, деструкција, и изумирање човечанства су сценарији наше будућности превише реални и исувише лако доступни. Проблем катастрофа је још једна уједињујућа реч за науку и теологију. Саборна и организована одбрана је импера-

¹¹ Група аутора, *Основи социјалне концепције Руске православне цркве*, Беседа, Нови Сад, 2007, стр. 101.

тив активности заједничких снага. Чиниоци (узрочници) катастрофа могу се поделити на космичке и антропогене (људске) факторе.¹² На који начин можемо да се изборимо са катастрофама? Утичемо ли на спречавање катастрофа и на који начин смо спремни да делујемо? То је широко поље и не постоји разлог за одгађање заједничке сарадње, за постављање основа нових заједничких теза и деловања. Кад то будемо схватили ехо овог рада ће се појављивати као нешто што је мање-више очекивано, а не нешто што је мање-више егзотично.

Земљотреси, удари метеора, метеорита, астероида и комета, суперерупције вулкана, глобалне климатске промене због флукуација у соларној активности, велики флукс космичког зрачења од супернових или гама блескова (GRB – од *Gamma-Ray Burst*), поремећаји климатских фактора,¹³ сунчеви блескови, пандемије, инфективне заразе, паразити; повећан ризик од смрти узроковане неком болешћу последица су глобализације и хомогенизације људи. Глобална култура као фактор лакшег успеха катастрофичних чиниоца, за шта је довољно споменути колапсе економских и социјалних концепата и нуклеарни тероризам. Економске кризе мањих размера доносе фрустрације и измену понашања људи, а економске кризе великих размера у случају планираног дејства могу довести до исувише кржаве катастрофе. Колапс друштва и есхатологија друштва је одавно зачета и потпуно актуелна тема за 21. век.

Атак на живот је первертирано остварив злоупотребом живота. Живот се користи као изазивач катастрофе. Биолошка борба против корова и штеточина преокреће се у биолошки рат против људи. Армагедонски покушај да се животом затре живот чини се бионападима. Свеопшта деструкција симулира се коришћењем биотехнологија. Синтетичка биологија је основ тога, јер се производе нови типови микроба и вируса рекомбинантног ДНК. Биоинжењеринг је нечије еснафско занимање ради уништења биосфере или бар затирања људи. Биолошка оружја која би користили биохакери (тешећи своју непризнатост) могла би бити софистицирана, али, чини се, не много погубна као акције умоболних биотерориста. Да би у 21. веку живот на земљи опстао морају сарађивати наука и теологија. Заједничка тема је биосигурност и биоетика. Но, у исту групу са био-, улазе и етике са новим префиксима преузетим од **нано**технологije и осталих технологија. Вештачка подела на био-, техно-, нано-етику активира етичку расправу и интересовање, али не мења етичке основе. Као да се намеће препорука да 21. век прогласимо веком *молекуларне етике*. Она није толико мала. Етика није на нано нивоу, ни на ангстремном ни на микронском. Етика није техничка осим ако се њоме не бавимо у име робота ма којих димензија, техничких уређаја, постројења. Биоетика није само нова грана етике већ је једна од родоначелница „старе“ етике, и у новомиленијумској запитаности надовезује се на проблем технологије.

Двадесет прва глава Светог јеванђеља по Луки предочава причу о катастрофама, њиховим размерама, о суочавању човека са њима, о стању људи при неизбежности краја историје, о предострожности на личном плану, о Другом Христовом доласку, о страху, о лажним пророцима, лажним спаситељима, лажним прорачунима краја света, о страдањима хришћана, о пореклу надахнућа исповедника који бу-

¹² *Global Catastrophic Risks*, editors Nick Bostrom, Milan M. Ćirković, Oxford University Press, New York, 2008. Уредничко представљање проблема је учињено на странама 1–31.

¹³ Несавесном и неодговорном употребом технологије или наоружања.

ду доживели те дане. Христова порука је важна да не бисмо понирали у „позитивне“ и „негативне“ телеологије, утопије и апокалиптике, да не исповедамо савремени хилијазам (фантазије о крају времена).

Осим директних, покретањем теме катастрофа отвориће се и индиректна питања. Ангажовање на њој условиће и да се присетимо оних која су запостављена или олако оцењена као што су: планска или неконтролисана деструкција, рушење ауторитета и разбијање вредности, токсикологија, психоимунологија, стварност психичког.

Потенцијал за стваралачку мисао је конструкција нових начина за слављење живота (што је донекле синоним за спасавање и одбрану). Војска предводи ту тему.

Стање у Србији

Шта је са Србијом у овом тренутку? И овде војска предводи поход. Овај текст, предавање које му је претходило на Војној академији 1. октобра 2009. године, циклус предавања одржаних у Коларчевој задужбини под називом *Хришћанство и наука у 21. веку* и активности (поготову на Војној академији) указују да присуствујемо нечему¹⁴ што ће бити откривено као једна нова перспектива теме о којој причамо. Скоро по правилу, у таквим ситуацијама се користи израз нове снаге или нове идеје. Чак и некорелисано постоје текстови у новинама који подржавају ту тезу.¹⁵ Важно је рећи да у Србији данас присуствујемо нечему што може да буде врло инспиративно, и да буде ослонац будућим генерацијама. Захвално примећујемо: у ситуацији смо да директно пратимо заједничке теме науке и теологије у 21. веку.

Актуелна заоставштина за актуелну тему

Током ранијег периода бавили смо се истраживањем на неколико поља која додирују ту област. Не може се рећи уоквирују, јасно је да је то област која носи неоткривеност и у прошлости и у садашњости и у будућности. Непознаница која током векова нуди проналажење богатих извора сазнања је жива мистика која као залог Бића привлачи људе. И не може се приметити. Било је веома важно (али и привлачно) да се као неистражено (и пропуштено) обради физика код Василија Великог, светитеља из 4. века.¹⁶ Значај теме је у трагању за источним Оцима занемареним од стране западних учитеља. Теза посвећена доприносу светитеља великог формата, васељенском учитељу Цркве била је урађена на Физичком факултету. Она представља научно-философско-теолошку анализу заједништва науке и тео-

¹⁴ Термин који су употребили пуковници др Илија Кајтез и др Борислав Д. Гроздић је *Духовна и морална обнова*, а тако су и насловили свој текст у *Православном катихети*.

¹⁵ Навешћемо као пример текст у додатку *Култура Уметност Наука у Политици* од 27. јуна 2009. године: Златко Паковић, *Познај самог себе*, година LIV, број 11, стр 2. Тај текст је био почетак полемике која је на странама суботњег додатка трајала више од месец дана. За избор текстова погледати http://www.eparhija-sumadijska.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=1229&Itemid=1

¹⁶ Бојан Томић, *Физика у Шестодневу Василија Великог*, Епархијски управни одбор Епархије жичке, Краљево, 2008.

логије, али и теолошку инспирацију за решење научних проблема и одстрањивање заблуда (такође је неопходно додати да је свети Василије установио образац како монаси да живе у заједници – у братству, доносећи „касарну“ у оквиру Цркве). У своме делу свети Василије оставио је образац за којим трагамо у нашем раду. Начин на који је то урађено и данас је по многим стварима актуелан.

Само излагање (Шестоднев) је збирка беседа изговорених у храму после јутарње и вечерње службе током неколико дана, радницима, занатлијама и уметницима. Мало је зачуђујуће, са становишта данашњег размишљања, да узор теме која је обрађена у Војној академији и овога рада, као и онога што ће се дешавати у будућности, имамо забележен у 4. веку. То је за једног истраживача фасцинантна околност. Замислимо трагаоца који стане испред потпуно нових врата и нађе кључ који му је неко оставио пре 1650. година. Речи св. Василија чине потпору и охрабрују све оне који се у животу нађу пред питањем односа њиховог поља рада и њима стране професије, проналазећи и смернице како да наставе. Непоколебљивост и савременост једног живог светитеља који вам говори, и после толико векова, узбудиће сваког.

Једно питање без чијег одговора нема разрешења заједничких тема

Оно што ћемо поставити као питање надовезујући се на претходно изложено, гласи: да ли научници могу бити свети оци и да ли свети оци могу бити научници? То је веома важно питање. У њему се открива једна од главних заједничких тема у 21. веку. Видећемо да у размишљањима и одговорима у оквиру те теме исповедамо веру, а показујемо и маловерност и говоримо о нашим односима са другима. Прво једна напомена: та питања неће бити решена тако што ће било ко дати формулу из које ће се формирати садржина. Већ ће се као по питању – живом питању – питању односа рата и православља, питању војске и верујућих ратника, чекати да се појаве људи који ће бити свети ратници. И у њиховим делима, речима, записаним житијима ће се пронаћи, за онога ко буде томе тежио, решење *тог* проблема. Они ће носити решење.

У Новом Завету проблем односа Војске и хришћанства није решаван кроз формуле. О односу светитељства и војне службе није се расправљало на нивоу предавања, већ лично. У виду сусрета Господа са храбрим, честитим, верујућим и истрајним официрима. У Делима апостолским цела 10. глава посвећена је капетану чете у Кесарији – Корнилију. Корнилије је „побожан и богобојазан“ као и дом његов. Моли се, пости, поштован је и уважаван од целог јудејског народа. Многе милостиње је чинио. Цела прича о њему чини поруку за незнабожце.

Свети апостол Петар схвата да кроз сусрет са Корнилијем њему Господ саопштава универзалност поруке Васкрсења и хришћански потенцијал свих професија.

Навешћемо речи које тада изговара:

Стих 34. *А Петар отворивши уста рече: Заиста видим да Бог не гледа ко је ко,*

35. *Него је у сваком народу мио њему онај који га се боји и твори правду.*

36. *Ријеч коју посла синовима Израилјевим, благовјестећи мир кроз Исуса Христа: Он је Господ свију.*

У Јеванђељу од Матеја у 8. глави и у Јеванђељу од Луке у 7. глави налази се прича о силној вери капетана и његовој љубави према подређенима. Задивљен Господ хвали његову веру.¹⁷

У препоруци шта да чине војници, свети Јован, Крститељ и Претеча, саветује:

Лк 3, 14. А питаху га и војници говорећи: А шта ћемо ми чинити? И рече им: Никога да не злостављате нити кога да опадате, и будите задовољни својом платом.

Да ли је ту крај актуелности Јеванђеља? Сусрет са Господом је припремљен и потоњим историчарима, војницима, трагаоцима.

Овде се одједанпут открива да наша констатација са почетка о ширини и непрегледној перспективи те проблематике те њеном заједништву са осталим проблемима доводи до неочекиваних окрета и сазнања. Заједничка тема за науку и теологију носи питање које је и војно питање. За које је потребна храброст, суочавање са изазовима и вера. Но, да би се са њима ухватили у коштац, на тренутак вратимо се примеру Великог Кападокијског оца 4. века. Наравно да ће сви радо означити св. Василија Великог као литургичара, канонисту, пневматолога, предисихасту, али да ли ће га означити као научника? Али, не лажно и лицемерно, расипањем титула, епитета, заслуга и способности, већ недвосмислено. Да ли је научник или није? Ми тврдима да се ради о прворазредном научнику. Исто је важно одговорити за ратнике светитеље, да ли су првоначални војници.

¹⁷ Мт 8, 5. А кад уђе у Капернаум, приступи му капетан молећи га и говорећи:

6. Господе, слуга мој лежи дома одузет, и страшно се мучи.

7. А Исус му рече: Ја ћу доћи и исцјелићу га.

8. И капетан одговори и рече: Господе, нисам достојан да под кров мој уђеш, него само реци ријеч, и оздравиће слуга мој.

9. Јер и ја сам човек под влашћу, и имам под собом војнике, па речем једноме: иди, и иде; и другоме: дођи, и дође; и слуги своје: учини то, и учини.

10. А кад чу Исус, задиви се и рече онима што иду за њим: Заиста вам кажем: ни у Израиљу толике вјере не нађох.

11. А кажем вам да ће многи од истока и запада доћи и сјешће за трпезу с Авраамом, и Исаком, и Јаковом у Царству небескоме;

12. А синови царства биће изгнани у таму најкрајњу; ондје ће бити плач и шкргут зуба.

13. А капетану рече Исус: Иди, и како си вјеровао нека ти буде. И оздрави слуга његов у тај час.

Лк 7, 2. У капетана пак једнога бијаше слуга болестан на умору који му бјеше мио.

3. А кад чу за Исуса, посла му старјешине јудејске молећи га да дође и спасе му слугу.

4. А они дошавши Исуса мољаху га усрдно, говорећи: Достојан је да му то учиниш,

5. Јер љуби народ наш, и сагради нам синагогу.

6. А Исус иђаше с њима. И кад већ бијаше недалеко од куће, посла капетан њему пријатеље говорећи му: Господе, не труди се, јер нисам достојан да под кров мој уђеш;

7. Зато и не сматрах себе достојним да ти дођем; него само реци ријеч, и оздравиће слуга мој.

8. Јер и ја сам човек под влашћу, и имам под собом војнике, па речем једноме: Иди, и иде; и другоме: Дођи, и дође; и слуги својему: Учини то, и учини.

9. А кад то чу Исус, задиви му се, и окренувши се народу који иђаше за њим рече: Кажем вам: ни у Израиљу толику вјеру не нађох.

10. И када се послани вратише, нађоше болеснога слугу здрава.

Та питања захтевају целог човека за цео живот. Да буде и остане непоколебљив и да не узмиче. И кад падне да се придигне и кад се помери да се врати. Та снага се види и не може се сакрити. Мошти, јављања, нетруложеност, култ у народу ће то пројавити. Живост трагања демонстрираћемо кроз једну реченицу пуковника др Борислава Гроздића када прича о односу рата и православља: „Од тада, ево до данас бавим се само тим феноменима и стварно ми се чини да нисам далеко одмакао“.¹⁸ Цитирањем те изјаве показана је додатна веза са казивањем у одељку *Прошлост* рада о философским основама тог проблема и стајања научника пред крајем циклуса истраживања. И са питањем вечних трагалаца.

Закључак

Свако од нас проверава прошлост, садашњост и будућност. Ма у ком веку живели тражимо нова решења.

Зашто проучавамо питања времена?

Да нам се отвори прошлост са величином стварања научника, уметника, са светлошћу светитеља, са лицем Господа, са храброшћу и исповедањем вере светих војника.

Да нам се отвори садашњост да видимо најузвишеније умове, најхрабрије, најпожртвованије, најкроткије, најсветије међу савременицима, да заволимо браћу и сестре.

Да видимо прозор у будућност и да уприличимо дочек личностима које ће предочити непролазну новост и увек вечни живот. Прозор (икона) који тражимо је слика новог света.

Отварање перспектива времена (укључујући и будућих) условљено је одговорима које дајемо, делима које чинимо, односима које сведочимо и вредностима које бирамо.

Треба ли да испитујемо границе?

Почетак и крај, ограничења сазнавања, стварања, рада, среће, патње, живота, времена, експеримента, теорије – решено је у бескрају, у вечности, у Богу, у Творцу, у Тројици у Јединици.

Уједињени научници, уметници, занатлије, војници сведочиће и носиће заједничке теме у веку који је пред нама. Уједињени у животу који се не завршава за пар деценија – њихова дела остаће наследницима, поколењима.

Колико смо заинтересовани за заједницу?

Прегршт тема нам нису блиске, много штошта стоји ван сфере нашег интересовања, али тако је само до часа кад зачујемо питање које се не може сажети у неколико тренутака када мислимо о њему, и не може се исцрпети часом када први пут одговоримо на њега. Оно гласи: да ли научници могу бити свети оци и да ли свети оци могу бити научници?

Њему следује питање које ову проблематику показује у својој пуној перспективи и у трену даје решење: да ли војници могу бити светитељи и да ли светитељи могу бити војници? А то је једно војно питање.

¹⁸ Светигора, Издавачко информативна установа Митрополије Црногорско-приморске, број 172, фебруар/март 2007, стр. 23.

Литература

1. http://www.economist.com/sciencetechnology/displayStory.cfm?story_id=14209662 (посећено 15. 4. 2011.)
2. Кајтез, И., Гроздић, Д., Б.: Духовна и морална обнова, *Православни катихета*, Издавачки фонд СПЦ Архиепископије београдско-карловачке, Београд, 03/09.
3. Overduin, J., M., Wesson, P., S.: Dark matter and background light, *Physics Reports* 402, 2004, p. 269–406.
4. Wilczek, F.: *Fundamental Physics in the 21 st Century* на адреси http://www.physics.ucla.edu/quantum_to_cosmos/q2c06/Wilczek.pdf (посећено 15. 4. 2011.)
5. *The Nobel Prizes 2004*, editor Tore Frängsmyr, Nobel Foundation, Stockholm, 2005.
6. Томић, Б.: Зависност нашег начина виђења од светлости и мисаони експерименти са светлошћу: Уводни рад са тематиком светлости за студенте Академије Српске православне цркве за уметност и конзервацију, *Живопис* 3, 2009, стр. 279–301.
7. Томић, Б.: Светлост у Новом Завету: Хемијска, физичка и теолошка предразматрања, *Иконографске студије* 3, 2010, стр. 51–64.
8. Томић, Б.: Савремене хемијске и физичке аналитичке методе у студијама уметничких материјала (развој мултидисциплинарности у 2009. години), *Живопис* 4, 2010, стр. 83–105.
9. Група аутора, *Основи социјалне концепције Руске православне цркве*, са руског превели Марина Обижајева и Владимир Куриљов, превод редиговала Ксенија Кончаревић, коначну редактуру извршио Епископ Бачки Иринеј, Беседа, Нови Сад, 2007.
10. *Global Catastrophic Risks*, editors Nick Bostrom, Milan M. Ćirković, Oxford University Press, New York, 2008.
11. Паковић, З.: *Познај самог себе, Култура Уметност Наука* додаток у Полици од 27. јуна 2009. године, година LIV, број 11, стр 2.
12. http://www.eparhija-sumadijska.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=1229&Itemid=1 (посећено 15. 4. 2011)
13. Томић, Б.: *Физика у Шестодневу Василија Великог*, Епархијски управни одбор Епархије жичке, Краљево, 2008.
14. *Светигора*, Издавачко информативна установа Митрополије Црногорско-приморске, број 172, фебруар/март 2007, стр. 23.
15. *Свето писмо Старога и Новога завета – Библија*, Свети архијерејски Синод Српске православне цркве, Београд, 2005.